

Література

1. *Андрейцев В. І.* Екологічне право. Курс лекцій: навч. посіб. для юрид. фак. вузів / В.І. Андрейцев. — К.: Вентурі, 1996. — С. 137—140.
2. Див.: Матеріали парламентських слухань «Сучасний стан та актуальні завдання подолання наслідків Чорнобильської катастрофи» 8 квітня 2009 року. Стенограма та доповіді.
3. *Бринчук М. М.* Экологическое право / М.М. Бринчук. — М., 1998. — С. 232—469.
4. *Балюк Г. І.* Правові аспекти забезпечення ядерної та радіаційної (радіоекологічної) безпеки в Україні / Г. І. Балюк. — К.: Віпол, 1997. — С. 28.
5. *Сушик О.* «Система органів державної влади у сфері забезпечення радіаційної безпеки за законодавством України» // Юридична Україна. — 2009. — № 10. — С. 103—111.
6. *Опришко В. Ф.* Правові питання подолання наслідків Чорнобильської катастрофи // Правові проблеми подолання наслідків Чорнобильської катастрофи: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф., присвяч. 25-м роковинам Чорнобильської катастрофи; 18 трав. 2011 р. / відп. ред. В. Ф. Опришко, Ф. П. Шульженко. — К.: КНЕУ, 2011. — С. 9—23.

Стаття надійшла до друку 5 травня 2011 року.

УДК Ч481.21

М. Х. Малишева, асистент кафедри міжнародного та європейського права ДВНЗ «КНЕУ імені Вадима Гетьмана»

СИСТЕМАТИЗАЦІЯ ГОСПОДАРСЬКОГО ЗАКОНОДАВСТВА У СФЕРІ ЛІКВІДАЦІЇ НАСЛІДКІВ НА ЧАЕС (ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВИЙ АСПЕКТ)

У статті розглянуто проблематику систематизації господарського законодавства у сфері ліквідації наслідків на ЧАЕС. Досліджено визначення «законодавство» та запропоновано авторське розуміння цього терміну, проаналізовані види систематизації.

Ключові слова: законодавство, систематизація, інкорпорація, консолідація, кодифікація.

В статье рассматривается проблематика систематизации хозяйственного законодательства в сфере ликвидации последствий на ЧАЭС. Исследовано определение «законодательство» и предложено авторское понятия этого термина, проанализированы виды систематизации.

Ключевые слова: законодательство, систематизация, инкорпорация, консолидация, кодификация.

The article deals with issues of economic legislation systematization in the field of relieving the consequences at Chernobyl nuclear power station. There was studied the definition «legislation» there was proposed the author's concept of this term, there were analyzed types of systematization.

Key words: legislations, registration, incorporation, consolidation, corporation.

Аварія на Чорнобильській АЕС всесвітньо визнана техногенною екологічною катастрофою, яка суттєво вплинула на виробничі сфери економіки України. В результаті знизилось виробництво сільського та лісового господарства, електроенергії, заподіяно значних збитків.

Наслідки Чорнобильської катастрофи і на сьогодні негативно впливають на економіку України. З метою врегулювання відносин у сфері подолання негативних проявів аварії прийнято низку нормативно-правових актів у сфері господарської діяльності щодо обмеження впливу аварії на здоров'я населення та проведення профілактичних заходів з подолання радіаційного випромінювання, використання продуктивних сил, серед яких: Закон України «Про загальні засади подальшої експлуатації і зняття з експлуатації Чорнобильської АЕС та перетворення зруйнованого четвертого енергоблоку цієї АЕС на екологічно безпечну систему» від 11.12.1998 року; Закон України «Про правовий режим території, що зазнала радіоактивного забруднення внаслідок Чорнобильської катастрофи» від 27.02.1991 року зі змінами; Загальнодержавна програма зняття з експлуатації Чорнобильської АЕС та перетворення об'єкта «Укриття» на екологічно безпечну систему, затверджена Законом України від 15.01.2009 р. та ін. Відносини щодо подолання ліквідації наслідків на ЧАЕС регулюються і підзаконними нормативними актами: указами Пре-

зидента України, постановами Кабінетну Міністрів України та іншими відомчими нормативними актами.

Обрана тематика актуальна, оскільки значна кількість діючих нормативно-правових актів у цій сфері потребує подальшого вивчення і упорядкування з метою удосконалення та приведення їх у єдину систему, зумовлює значущість систематизації законодавства у сфері ліквідації наслідків на ЧАЕС.

Систематизації природоохоронного та екологічного законодавства присвячені роботи науковців: В. Андрейцева, Ю. Вовка, А. Галиченкова, А. Гетьмана, Л. Заславської, М. Казанцева, Ю. Шемшученка та ін. Проблематика систематизації господарського законодавства висвітлена у працях: О. Віхрова, О. Зельдіної, С. Демченка, І. Спасибо-Фатєєвої, В. Мамутова, В. Щербини та ін. Але на проблеми систематизації господарського законодавства у сфері ліквідації наслідків на ЧАЕС науковцями на сьогодні не було звернено достатньої уваги

Метою цієї статті є дослідження визначення терміну «законодавство» в змісті систематизації господарського законодавства у сфері ліквідації наслідків на ЧАЕС та аналіз видів систематизації.

Система діючих нормативно-правових актів, які регулюють господарську діяльність у сфері ліквідації наслідків на ЧАЕС, є відносно складною за наявності значного переліку нормотворчих органів. Крім того, нормативно-правові акти змінюються, доповнюються, втрачають чинність. З метою зручності використання, застосування та реалізації нормативно-правових актів державними органами та їх посадовими особами, є необхідність приведення їх в упорядковану сукупність, тобто систему. Відповідна діяльність охоплюється поняттям систематизації нормативно-правових актів.

Систематизація здійснюється з метою ефективного забезпечення суб'єктів права необхідною нормативно-правовою інформацією. Метою є усунення протиріччя між нормативними актами, підвищення якості і ефективності законодавства, забезпечення належної реалізації нормативно-правових актів громадянами та суб'єктами господарювання, а також покращення умов та порядку застосування нормативних актів органами державної влади. Широко робота щодо систематизації застосовується і в процесі правотворчої діяльності.

Систематизація нормативно-правових актів — діяльність по упорядкуванню та удосконаленню законодавчих і підзаконних нормативно-правових актів, приведення їх у єдину внутрішню

погоджену систему [1, с. 382]. Саме такого визначення систематизації ми і будемо дотримуватись у нашому дослідженні.

Актуальним є розуміння терміну «законодавство», який розкривається у систематизації господарського законодавства у сфері ліквідації наслідків на ЧАЕС. Є необхідність розкрити сутність цього терміну. У юридичній літературі існує чимало визначень законодавства, найпоширенішими є вузький і широкий критерії класифікації. До вузького підходу відносяться визначення законодавства в буквальному спеціально-юридичному значенні, а саме: як сукупність нормативно-правових актів, що мають вищу юридичну силу в державі, тобто законів, як результату безпосереднього волевиявлення народу (референдуму) або волі його представницького органу та чинних міжнародних договорів, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України [2, с. 5]. Вузьке розуміння «законодавства» підтримує у своїх дослідженнях О. Лисенкова. На такому визначенні зупинився і П. Євграфов, визначаючи, що: «Крім законів та постанов, прийнятих у відповідності з Конституцією СРСР, Конституціями союзних республік, з'їздами народних депутатів та Верховними Радами, поняття «законодавство» або «законодавчі акти» нічого не повинні виражати в системі радянських правових актів» [3, с. 10].

До широкого підходу можна віднести визначення «законодавства», яке надали С. Бобровник та О. Богінич, а саме: ... категорія «законодавство» є інтегративним поняттям, у якому відображені важливі риси і властивості складного, внутрішньо диференційованого цілісного утворення [4, с. 6]. Таку ж позицію займає і С. Полєніна й зазначає, що система законодавства може бути охарактеризована як сукупність зв'язаних ієрархією та співупорядкованістю загальносоюзних і республіканських законів та інших нормативних актів, які взаємодіють між собою як у цілому, так і у своїх структурних частинах і регламентують суспільні відносини, пристосовані до галузей права, функцією і сферами державного управління [5, с. 27]. С. Алексєєв, розглядаючи систему законодавства в СРСР, вказував, що до системи радянського законодавства входять усі нормативні акти (закони, укази, акти уряду та ін.), а також допоміжні та похідні акти уряду, в тому числі акти санкціонування (затвердження), акти відомств і республіканських органів, які викладають зміст загальносоюзних норм, акти про затвердження переліку актів, які втратили силу [6, с. 215].

Поряд з цим варто відмітити існування в юридичній літературі «універсального» підходу щодо можливості використання поняття законодавства. А. Колодій, В. Копейчиков та ін. приходять до висновку, що в науковій літературі і на практиці термін «законодавство» можна вживати:

— у вузькому (власному) розумінні, коли під законодавством розуміється лише закони, тобто акти вищої юридичної сили, прийняті парламентом або референдумом;

— у широкому розумінні, коли під законодавством розуміється вся сукупність чинних нормативно правових актів, що включає і Конституцію, і закони, і підзаконні нормативно-правові акти [7, с. 368].

«Універсальний» термін «законодавство», як загальновживаний у науковій літературі, представлений у широкому та вузькому його розуміннях, що застосовуються, виходячи з мети розкриття поставлених завдань, тобто залежно від об'єкта, який досліджується.

Господарське законодавство у сфері ліквідації наслідків на ЧАЕС поряд із законами складається з підзаконних нормативно-правових актів, ігнорувати які не маємо права, оскільки саме вони більш широко розкривають його предмет регулювання. Отже, на наш погляд, доцільним є застосування терміна «законодавство» в широкому розумінні, як сукупності нормативно-правових актів, прийнятих на державному рівні: Конституція, закони та підзаконні акти.

Відповідне розуміння законодавства частково підтверджено юридичною практикою та висвітлено в рішенні Конституційного Суду України у справі за конституційним зверненням Київської міської ради професійних спілок щодо офіційного тлумачення ч. 3 ст. 21 Кодексу законів про працю України (справа про тлумачення терміну «законодавство») від 9 липня 1998 року № 12-рп/98, відповідності до якого термін «законодавство», що вживається у ч. 3 ст. 21 Кодексу законів про працю України щодо визначення сфери застосування контракту як особливої форми трудового договору, треба розуміти так, що ним охоплюються закони України, чинні міжнародні договори України, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, а також постанови Верховної Ради України, укази Президента України, декрети і постанови Кабінету Міністрів України, прийняті в межах їх повноважень і відповідно до Конституції України і за-

конів України [8]. Поряд із тим, на нашу думку, до господарського законодавства у сфері ліквідації наслідків на ЧАЕС відносяться не тільки міжнародні договори, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, але і інші чинні міжнародні договори.

Визначення, за яким міжнародні договори, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, та інші чинні міжнародні договори є частиною господарського законодавства, на перший погляд, є сумнівним, оскільки згідно зі ст. 9 Конституції України не всі чинні міжнародні договори є частиною національного законодавства України, а лише ті, згода на обов'язковість яких дана Верховною Радою України [9]. А отже, слушною є думка О. Крупчана, за якою міжнародні договори, схвалені, наприклад, Президентом України або Кабінетом міністрів України, не можуть бути складовими національного законодавства [10, с. 136].

Тобто, застосовуючи буквальне тлумачення ст. 9 Конституції України, міжнародні договори, які не ратифіковані Верховною Радою України, взагалі не входять до системи національного законодавства України, а отже, для суб'єктів внутрішньодержавного права вони не мають обов'язкової чинності. Складається враження, що міжнародні договори України, які не ратифіковані Верховною Радою, не можуть бути реалізовані в системі національного законодавства України, тобто є недійсними.

Однак, аналізуючи місце міжнародних договорів в системі національного законодавства, варто зазначити, що укладення міжнародних договорів здійснюється шляхом підписання, ратифікації, затвердження, прийняття та приєднання за ст. 2 Закону України «Про міжнародні договори України» від 29.06.2004 року. Ці дії і є формами надання згоди України на обов'язковість для неї міжнародного договору [11].

Разом із тим, вищенаведена стаття Закону України прийнята не в супереч Конституції України та вказує, що не лише ратифікація, але й підписання, затвердження, прийняття та приєднання є основними умовами, за якими Україна визнає загальнообов'язковість міжнародних договорів та підтверджує їх чинність на своїй території. Отже, законодавець, приймаючи Закон України «Про міжнародні договори України» використовував не вузьке — буквальне тлумачення ст. 9 Конституції України, а розширене — логічне, за яким міжнародні договори, які набрали в

установленому порядку чинності, діють на території України, як і все інше національне законодавство України, та загальнообов'язкові для виконання органами державної влади. Наведемо деякі приклади щодо розуміння форм надання згоди України на обов'язковість міжнародного договору.

Ратифікація міжнародних договорів України згідно ч. 1 ст. 9 Закону України «Про міжнародні договори України» від 29.06.2004 року здійснюється шляхом прийняття закону про ратифікацію, невід'ємною частиною якого є текст міжнародного договору [11], а оскільки, одним із повноважень Верховної Ради України є прийняття законів [9, ч. 3, ст. 85], то згода на обов'язковість чинних міжнародних договорів здійснюється Верховною Радою України у формі Закону України.

Затвердженню у відповідності до ст. 12 Закону України «Про міжнародні договори України» від 29.06.2004 року підлягають міжнародні договори України, які не потребують ратифікації. Якщо затвердження здійснюється Президентом України, то воно має форму указу, затвердження міжнародних договорів України Кабінетом Міністрів України здійснюється у формі постанови [11]. Рішення про приєднання України до міжнародних договорів або їх прийняття щодо договорів, які потребують ратифікації приймається у формі закону щодо міжнародних договорів, які не потребують ратифікації — у формі указу Президента України або у формі постанови Кабінету Міністрів України [11, ст. 13]. Міжнародні договори України міжвідомчого характеру набувають чинності з моменту підписання, згода на обов'язковий характер його положень висловлюється у формі підписання уповноваженою на те особою [12, ст. 5].

Виходячи із наведеного, затвердження, приєднання або прийняття міжнародних договорів указом Президента України чи постановою Кабінету Міністрів України, як і ратифікація, можна вважати імплементацією нормативних приписів міжнародних договорів в національне законодавство України. Підписання міжнародних договорів міжвідомчого характеру, як спосіб набуття їх чинності та обов'язковості для виконання Україною, можна вважати імплементацією нормативних приписів міжнародних договорів у національне законодавство України, але такою, що не потребує прийняття окремого нормативного акту.

Таким чином, чинні міжнародні договори України, які не підлягають ратифікації є: загальнообов'язковими для органів держав-

вної влади; мають нормативно закріплений порядок імплементації; мають чіткий нормативно визначений порядок підписання, затвердження, приєднання або прийняття та виконання певними органами державної влади тобто мають нормативно визначену форму надання згоди Україною на їх загальнообов'язковість;.

Зазначене вказує на те, що застосування буквального тлумачення ч. 2 ст. 9 Конституції України не відповідає сучасному стану розуміння міжнародного договору як складової національного законодавства України. А тому, на нашу думку, не тільки ратифіковані міжнародні договори України, але й інші чинні нормативні міжнародні договори України входять до господарського законодавства України.

Теоретико-правовий аналіз сутності систематизації нормативних актів свідчить про те, що на сьогодні широко використовуються наступні способи систематизації законодавства: збір державними органами, юридичними особами нормативних актів, які необхідні для їх діяльності; видання різного роду збірників нормативних актів; об'єднання сукупності актів, які видані по одному або деяким взаємопов'язаним питанням, в один акт; видання нового акта — кодексу або іншого акта, який наближений за своїми юридичними властивостями до кодексу, — шляхом переробки змісту діючих норм, а також доповнення їх новими нормативними вимогами [13, с. 212]. Виокремлюємо наступні види систематизації: облік, інкорпорація, консолідація та кодифікація.

Облік є різновидом систематизації. Облік законодавства являє собою діяльність щодо збору, зберігання та підтримання нормативно-правових актів у контрольному стані, а також створення пошукових систем, які забезпечують надходження необхідної правової інформації серед актів, які взяті на облік. Основна задача обліку є збір та підтримання нормативних актів у стані, який забезпечить оперативний пошук потрібної правової інформації [13, с. 213]. Підтримання в контрольному стані означає своєчасне внесення в нормативно-правові акти доповнення чи зміни.

Інкорпорація — це така систематизація нормативних актів, яка не вносить ніяких змін у зміст норм права і нормативних актів [14, с. 59]. Отже, під інкорпорацією розуміється упорядкування нормативно-правових актів у певному порядку. Воно може проводитись з різних підстав: хронологічному (за роком видання нормативних актів), тематичному (по сферах правового регулювання), алфавітному та ін.

За юридичним значенням інкорпорація поділяється на офіційну та неофіційну. За обсягом вона може бути — загальна (генеральна), галузева, міжгалузева, спеціальна (по інститутах і галузях). За критерієм об'єднання нормативно-правових актів — предметна, суб'єктна (по тих органах, які видавали нормативно-правові акти).

Офіційною інкорпорацією може бути звід законів, в якому нормативно-правові акти групуються як у хронологічному, так і в тематичному порядку. Повний Звід Законів існував у Російській імперії.

Неофіційна інкорпорація здійснюється науковими та освітніми закладами, юридичними та іншими видавництвами, окремими громадянами та іншим у вигляді збірників законодавства та нормативно-правовими актами. Публікація тексту нормативно-правових актів у таких збірниках є неофіційною і на них не можна посилатися під час вирішення певних юридичних справ. Прикладом неофіційної інкорпорації є багаточисельні комп'ютерні системи.

Кодифікація — упорядкування нормативно-правових актів, що приводить до створення нового нормативно-правового акта, який охоплює, як правило, цілу галузь права та законодавства. Результатом кодифікації є прийняття кодексів. Кодифікація завжди пов'язана з переробкою змісту нормативних актів [14, с. 61].

Консолідація нормативно-правових актів являє собою проміжну форму між інкорпорацією та кодифікацією. Якщо під час інкорпорації новий нормативно-правовий акт не утворюється, а під час кодифікації фактично утворюється новий. Від кодифікації консолідація відрізняється лише за зовнішньою формою, за назвою нових утворених нормативно-правових актів. Іноді кодифікацію вважають окремою формою правотворчості, а до систематизації відносять тільки інкорпорацію та консолідацію.

Враховуючи викладене, досліджуючи теоретико-правову проблематику систематизації господарського законодавства у сфері ліквідації наслідків на ЧАЕС можна зробити такі висновки. Під терміном «законодавство» в дослідженні систематизації господарського законодавства ми розуміємо сукупність нормативно-правових актів: Конституція, закони, підзаконні акти та міжнародні договори, прийняті на відповідному рівні, як такі, що ратифіковані, так і ті, що не потребують ратифікації.

Систематизацією господарського законодавства у сфері ліквідації наслідків на ЧАЕС є приведення одного або кількох видів

нормативно-правових актів у єдину систему шляхом їх обліку, інкорпорації, консолідації та кодифікації, на що вказують відомі фахівці в цій галузі правознавства [15, с. 4].

Щодо перспектив на майбутнє, то одними із напрямів аналізу поставленої проблеми, на нашу думку, є дослідження суб'єктів систематизації, визначені їх функцій і завдань з метою приведення господарського законодавства у сфері ліквідації наслідків на ЧАЕС до єдиної взаємоузгодженої системи.

Література

1. Скаун О. Ф. Теорія держави та права (Енциклопедичний курс): Підручник / О. Ф. Скаун. — Харків: Еспада, 2006. — 776 с.
2. Лисенкова О. С. Система законодавства України: структурно-функціональна характеристика: Автореф. дис. канд. юрид. наук: 12.00.2001 р. / НАН України, Інститут держави і права ім. В. М. Корецького. — К., 2001. — 17 с.
3. Евграфов П. Б. Законодательные акты СССР и их роль в укреплении социалистической законности: Учеб. пособие / П. Б. Евграфов. — К.: УМК ВО, 1989. — 68 с.
4. Бобровник С. В., Богінич О. Л. Система законодавства України: актуальні проблеми та перспективи розвитку / С. В. Бобровник / НАН України, Інститут держави і права ім. В. М. Корецького. — К.: Наукова думка, 1994. — 123 с.
5. Поленина С. В. Теоретические проблемы системы советского законодательства / С. В. Поленина. — М.: Наука, 1979. — 206 с.
6. Алексеев С. С. Общая теория права: В 2 т. / С. С. Алексеев. — М.: Юрид. лит., 1982. — Т. 2. — 360 с.
7. Колодій А. М., Конєйчиков В. В., Лисенкова С. Л. Теорія держави і права: Навчальний посібник / А. М. Колодій. — К.: Юрінком Інтер, 2002. — 368 с.
8. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним зверненням Київської міської ради професійних спілок щодо офіційного тлумачення частини третьої статті 21 Кодексу законів про працю України (справа про тлумачення терміну «законодавство») м. Київ, 9 липня 1998 року № 12-рп/98 Справа № 17/81-97 № 1-1/98 vd980709 vn12-рп/98.
9. Конституція України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР // Відомості Верховної Ради України від 23.07.1996 — № 30.— Ст. 141
10. Крупчан О. Д. До питання взаємозв'язку міжнародного права і законодавства України / О. Д. Крупчан // Проблеми гармонізації законодавства України з міжнародним правом. Матеріали науково-практичної

конференції жовтень 1998 р. — К.: Інститут законодавства Верховної Ради України, 1998. — 99. — 104 с.

11. Про міжнародні договори України: Закон України від 29.06.2004 року № 1906-IV // Відомості Верховної Ради України від 10.12.2004. — № 50. — Ст. 540.

12. Про затвердження Положення про порядок укладання, виконання та денонсації міжнародних договорів України міжвідомчого характеру: Постанова Кабінету Міністрів України від 17 червня 1994 року № 422 // Зібрання постанов Уряду УРСР. — 1994. — № 10. — С. 301.

13. Сырых В. М. Теория государства и права: Учебник / В. М. Сырых. — М.: Юридический Дом «Юстицинформ», 2001. — 592 с.

14. Котюк В. О. Теорія права: Курс лекцій: Навчальний посібник для юрид. фак. вузів / В. О. Котюк. — К.: Вентурі, 1996. — 2008 с.

15. Опришко В. Ф. Подолання наслідків Чорнобильської катастрофи: проблеми систематизації законодавства / Віталій Федорович Опришко // Голос України. — 2011. — 7 квітня (№ 63). — С. 4.

Стаття надійшла до друку 7 вересня 2011 року.

УДК 349.3

В. М. Остапович, асистент кафедри
теорії та історії держави і права
ДВНЗ «КНЕУ імені Вадима Гетьмана»

ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВІ ПРОБЛЕМИ ЗАПРОВАДЖЕННЯ В УКРАЇНІ ЗАГАЛЬНООБОВ'ЯЗКОВОГО ДЕРЖАВНОГО СОЦІАЛЬНОГО МЕДИЧНОГО СТРАХУВАННЯ ГРОМАДЯН, ЯКІ ПОСТРАЖДАЛИ ВНАСЛІДОК ЧОРНОБИЛЬСЬКОЇ КАТАСТРОФИ

Стаття присвячена актуальним проблемам запровадження в Україні загальнообов'язкового державного соціального медичного страхування, зокрема і громадян, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи.

Ключові слова: загальнообов'язкове державне соціальне медичне страхування, громадяни, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи.

Статья посвящена актуальным проблемам внедрения в Украине обязательного государственного социального медицинского страхования, в том числе и граждан, пострадавших вследствие Чернобыльской катастрофы.